

Ա Ր Ա Ր Ա Տ

ԹԻԻ Դ. — ՇՐՋԱՆ ԻԱ.

1888

ՏԱՐԻ ԻԱ. ԱՊՐԻԼ 30

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԷԶՄԻԱՄԵՐՆ.

Գ.

Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ ներքին յարաբերութիւնները ամրապնդելու համար՝ իբր միջոց ցուցուցինք կանոնները, ժողովները, թեմերը, ծուխերը, հոգաբարձութիւնները, ծէսերը և նուիրակները. և նախընթաց յօդուածով խօսեցանք կանոններու վրայ, իսկ այս անգամ խօսինք նուիրակներու վրայ:

Նուիրակ անուանը նուէրէն է, և նուէր տանողն և նուէր բերողն հաւասար կերպով նուիրակ կարող են կոչուիլ, թէ և տուածը լինի հոգեւոր և առածը լինի մարմնաւոր, վասն զի ըստ Առաքելոյն կարող են ասել. «Եթէ մեք ի ձեզ զհոգեւորսն տերմանեցաք, մեծ ինչ է եթէ ի ձէնջ զմարմնաւորսդ հնձիցեմք» :

Սակայն ոչ միշտ նուիրակներու գործունէութեան մէջ կը ճշմարտուի այդ պայմանը: Նուիրակներ կը յղուին ստէպ նաեւ խնդիրներ լուծելու, երկպառակութիւններ խաղաղացնելու, դժուարութիւններ հարթելու, տեղեկութիւններ հաւաքելու, օգնութիւններ հասցնելու, պատիւներ և պարգևներ մատուցանելու, և այլ շատ տեսակ գործողութիւններ կատարելու, որոց մէջ միշտ չճշմարտուիր նուէր առնելու պայմանը: Նուիրակութիւնն այդ կերպով կը նոյնանայ դեսպանութեան՝ հրաւիրակութեան և պատգամաւորութեան պաշտօններու հետ, որոնք շատ կարեւոր՝ մանաւանդ թէ անհրաժեշտ են ամեն կազմակերպեալ ընկերութեանց վարչական մեքենային ամբողջացման համար:

Մեր Ս. Եկեղեցին նուիրակութեան դրութիւնը ունէր, և ունէր զայն իւր ամեն աստիճաններուն մէջ, պարզ վանահայրերու և առաջնորդներու նուիրակներէն սկսելով մինչև Գերագոյն Կաթողիկոսի նուիրակները, և որչափ մեք գիտեմք՝ Եկեղեցւոյ մէջ նոր կանոն չէ հաստատուած որ խափանէ նուիրակութիւնը. ուստի համարձակօրէն կարող եմք ասել, թէ ինչ որ ունէր յառաջ, ունի և այժմիկ: Բայց որչափ ստոյգ է այդ բանը ընդհանուր կերպով, նոյնչափ ևս գործնական կերպով չհաստատուիր. զի մեր օրերուն մէջ չեմք տեսներ նուիրակներու շրջիլը, չեմք լսեր նուիրակներու անունները: Ամենաշուրջ սովորութիւնը գրեթէ մոռցնել կը ջանայ նախնեաց սովորութիւնը, և խափանել նուիրակութեան դրութիւնը: Ամենաշուրջ կոչեցինք այդ սովորութիւնը, վասն զի դեռ կենդանի են անոնք որք ականատես լկաներ են կաթողիկոսական նուիրակներուն ամեն կողմ՝ շրջելուն:

Այդ ամենանոր սովորութեան առթական պատճառներ կը տեսնուին հետեւեալները:

Արտաքին յարաբերութեանց մէջ շփումներ չյարուցանել:

Եկեղեցական հովուաց պաշտօնավարութեան դժուարութիւններ չպատճառել:

Նուիրակաց նիւթական և վարչական գործունէութեան արդիւնքը ուրիշ ձեւերով լրացնել:

Նուիրակութեանց նիւթական մասին մէջ նշանաւոր արդիւնքներ չտեսնել:

Եւ դուցէ, — նուիրակութեան պաշտօն վարելու համար, տեղեաց և ժամանակաց պահանջներու յարմար ընտրելիքներ չը գտնել:

Այդ պատճառները թեթեւ չեն, և ամեն մարդ կը խոստովանի անոնց զօրութիւնն ու ազդեցութիւնը: Սակայն տարբեր է զանցառութիւններ արդարացնելու բաւական զօրութիւնը, և տարբեր է օրէնք մը խափանելու բաւական զօրութիւնը:

Մեր կարողութենէն և չափէն վեր է բարձրագոյն իշխանութեան վրայ զանցառութեան մեղադրանք դնել, ուստի և ոչ իսկ զանցառութեան կէտին վրայ խօսիլ կը յանդգնիմք. սակայն օրէնքներու վրայ ընդհանրապէս խօսիլ ներեալ է ամեն նախանձայոյզ անձի: Փութանք ուրեմն խօսքերնիս օրէնքին վրայ ամփոփել:

Առաջին խնդիրը որ կը ներկայանայ մեր մոքին այն է, թէ վերոյիշեալ պատճառները բաւական են արդեօք օրէնք մը խափանել: — Ո՛չ երբէք. Այդ է մեր պատասխանը:

Ամեն օրէնք իրեն հետ դժուարութիւններ ունի, և երբեմն այդ դժուարութիւններ աւելի կը շատնան. և եթէ յիշածներնուս տեսակէն դժուարութիւններ բաւական լինէին օրէնք խափանելու, աշխարհքին վրայ օրէնք չէր մնար, ամենքը կը խափանուէին և կը դադարէին: Դժուարութիւններ երբէք բացարձակ բաներ չեն, այլ տեսակ տեսակ պատահանքէն կախում ունին, և այդ պարագաներն՝ երբեմն իրենք կը փոխուին, և երբեմն փոփոխուելու ընդունակ են. մանաւանդ թէ մարդկային հանճարն շատ ճարտար միջոցներ ունի՝ որակ, քանակ, տեսակ, ճաշակ և ժամանակ այլայլելով միեւնոյն գործը կատարել և դժուարութիւններէ խուսափել: Իսկ ուր պատճառները դժուարութեանց տեսակէն չեն, այլ կերպով մը փոխանակութեան և բաւականութեան տեսակէն են, այն ժամանակ ևս հարկ է քննել թէ տրդիւնք՝ երբ լո՛ւս համեմատութեան մէջ են:

Արդ՝ մեր յիշած պատճառներէն, արտաքին յարաբերութիւնները կարող են պարզուիլ՝ նուիրակութեանց նպատակին վրայ յատուկ և անկեղծ բացատրութեամբ. իսկ եկեղեցական պաշտօնավարութիւնները կը պաշտպանուին՝ նուիրակութեանց իրաւասութեան և տեղութեան սահմանափակութեամբ. և այդ երկուքն են բուն դժուարութիւնները, նուիրակութեանց արդիւնքը ուրիշ ձեւերով լրացնելու պատճառը, թղթակցութեանց և տեսակ տեսակ հաղորդակցութեանց միջոցներն են. սակայն ո՞վ չտեսներ որ նուիրակաց գործը և նամակաց գործը՝ այնչափ տարբեր են իրարմէ, որչափ կենդանին անշուշէն: Նուիրակութեանց նիւթական արդիւնքին նուազիւր, ոչ միայն պատճառ չէ բարոյական արդիւնքը արհամարհելու. այլ և բոլորովին խափանելը՝ նիւթական արդիւնքին իսպառ կորուստը կը նշանակէ, և բնաւ յարմար չէ ընդհանուր շահադիտութեան սկզբունքին որ կասէ թէ լաւ է ինչ քան ոչինչ: Վերջապէս ընտրելեաց պակասութիւնը յարաբերական միայն է, զի բացարձակ կերպով չէ կարող հաստատուիլ. և միւս կողմանէ ուրիշ հետեւութիւն չէ կարող քաղուիլ անտի, բայց եթէ յարմար ընտրելիներ պատրաստելու յատուկ հոգատարութիւն ունենալ:

Նուիրակութեանց մասին երկրորդ խնդիրն է, թէ աշխարհիս ներկայ դրից և պարագայից մէջ նուիրակութիւններ կարող են արդեօք օգտակար լինել:—Անշուշտ: Այս է մեր կարծիքը:

Երբ ներկայ դարը կարծես հաղորդակցութեանց հոգւով վառուած, իւր ամեն ջանքը յարաբերութիւններ շառցնելու, ամբողջացնելու, կարգադրելու և կանոնաւորելու վրայ դրած է, և բոլոր իւր ակնկալութիւնը այդ աշխատանքին արդիւնաւորուելէն կսպասէ, կատարեալ ապիկարութեան կնիքը ճակատին ընդունելու արժանի կը լինէինք, եթէ տարբեր կարծիք մը ունենայինք: Բայց ինչ որ ներկայ դարը իբր նոր գիւտ կը մշակէ՝ այն մեր Եկեղեցւոյն հնադարեան աւանդութիւնն է. որ երբ հաղորդակցութեանց միջոցներն աղքատ էին և տկար, նուիրակութեանց դրութեամբ կատարելագործեց զայնու: Կատարելագործեց ըսի, վասն զի միայն այդ չէ մեր Եկեղեցւոյն սեփական և հաղորդակցութեանց նպատակին: Ժողովարդ միջոցը: Մեր

Ս. Եկեղեցւոյն նախնական և առաքելաւանդ օրէնքներէն մին է, եպիսկոպոսական ձեռնադրութեան՝ միայն Կաթողիկոսական Աթոռէն շնորհաքաշխուիլն. և նոյն օրէնքներէն միւսն է Սրբաւոյս Միւռնոնի օրհնութեան ու բաշխման՝ միայն Կաթողիկոսական Աթոռէն կատարուիլը. մինչ ուրիշ եկեղեցիներու մէջ ամեն երեք եպիսկոպոս՝ եպիսկոպոս կը ձեռնադրէ, և ամեն եպիսկոպոս միւռնոն կ'օրհնէ. Մեր առաքելաւանդ օրէնքները իրենց վսեմ կերպարանքին հետ ունին և հաղորդակցութեանց միջոցները առատացնելու և ամրացնելու յատկութիւնը. Այդ օրէնքներուն լրումն է նուիրակութեանց դրութիւնը:

Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ սրբազան կանոնաց աստուածօրմաստ վսեմութիւնը, իբրեւ պայծառ ճառագայթ արեգակնաբար կը փայլի. Հնար է՝ արդեօք այնչափ կոյր լինել՝ որ չըկամենամք տեսնել զայն ու ճանաչել. հնար է՝ արդեօք այնչափ յամառ լինիլ՝ որ կամենամք անարգել զայն ու խափանել:

Թղթատարութիւնք և հեռագրութիւնք ստոյգ որ հաղորդակցութեանց միջոցներ շատցուցին, սակայն քաղաքական յառաջադէմ աշխարհի մէջ, այդ միջոցները ոչ թէ խափանեցին դեսպանութիւնները և պատգամաւորութիւնները, այլ և անհամեմատ շատցուցին: Ինչպէս ուրեմն կարենամք կարծել թէ մեր Եկեղեցւոյն հնադարեան նուիրակութիւնք այլ ևս անօգուտ լինին:

Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ ամենափառաւոր էջերէն մին և ամենարդիւնաւոր միջոցներէն մին նուիրակութիւններն են եղած: Գաղթած և ցրուած ժողովուրդներ նուիրակներու տեսովն զօրացած, նոցա օրհնութեամբն մխիթարուած, էջմիածնի Սրբութեանց անունովն ոգւորուած, Սրբաւոյս Միւռնոնի շնորհիւ նուիրագործուած, կարող եղած են յաղթել լեռնակուտակ տառապանաց և անտանելի հալածանաց: Անոնց շնորհիւն է որ հեռաւոր երկիրներու մէջ՝ սրտով մօտաւոր Հայեր են մնացած: Ուր նուիրակաց այցելութիւնն դադարած է, Եկեղեցւոյ սէրն սկսած է թուլանալ, հետեւապէս նեղութեանց և հալածանաց դէմ Հայը սկսած է տկարանալ, և նոր զօրութիւն չհասնելով, տկարութիւնը պարտութեան է հասած: Այսպէս Հայը նախ Եկեղեցին է թողած, յետոյ լեզուն է փոխած, վերջէն աղգէն է ելած, և Հայը հայութեան համար մշտապէս և

վերջնապէս է կորած:

Նուիրակը՝ գացած տեղերուն ճիշտ տեղեկութիւնները հաւաքելով, պարագաները կշռելով, ոգին ուսումնասիրելով, պէտքերը լսելով, դարմանները իմանալով, Կաթողիկոսին մօտ էր դառնայ: Հայրապետին սիրտը չէ կարող անտարբեր մնալ իրեն հասած տեղեկութեանց դիմաց, և ինչ և ինչպէս և ինչպիսի որ պարագաները իրեն ներհին, ներքին և արտաքին, հոգեկան և նիւթական տնօրինութիւններ չէ կարող խնայել: Այդ է գործոյն բնական ընթացքը: Եթէ ոչ միշտ Կաթողիկոսներ կրցած են արտաքինն և նիւթականն մատակարարել, սակայն գոնեա ներքինն ու հոգեկանը ու եկեղեցականը չեն զլացած: Եւ այս ալ քիչ չէ. զի ոչ թէ միայն ազնուագոյն մասն է, այլ և մեր արտաքինոյն և ազգայնոյն նախապատճառ և նախասկիզբն է:

Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարքութեան պատմութիւնն միայն բաւական է նուիրակութեանց փառքը անմահացնել, յայտնի ցոլցնելով թէ քանի տագնապներ նուիրակութեանց շնորհիւ խաղաղացան, քանի ընտրելագոյն պատրիարքներ նուիրակներու մէջէն առնուեցան, և քանի անգամ Կաթողիկոսներ հարկին ծանրացած ժամուն անձամբ ալ գործին գլուխը հասան: Եթէ և նուիրակաց ոմանց վրայ փառասիրական ձգտումներ երևցան, սակայն քանի մի սե գիծեր չեն կարող շատ մը փայլուն էջերը նսեմացնել, եւ այն ալ վերագրուելու է յաւէտ ժամանակին պարագայից, յորում իրաւասութեանց սահմաններ որոշ չէին հասկացուած, և օտար միջամտութիւններ ազատաբար կը գործէին. մինչ այժմ հեռացած են այդպիսի վտանգներ՝ արդէն ստացուած կարգադրութիւններով, և աւելի ևս կը հեռանան եթէ հարկ լինի մտադրութիւն դարձնել:

Գուցէ ոք մտաբերէ, թէ մեք ստէպ նուիրակութեանց նուէր կրկնելով, և նուիրակութեանց զանազան օգուտները յիշելով, կը քաշուիմք խօսիլ այն նիւթական արդեանց վրայ՝ զոր կաթողիկոսութիւնն կընդունէր ժողովրդենէ հաւաքուած նուէրներով: Այդ կէտն ևս պարզեմք, որ անուղղակի մտածութեանց առիթ չթողումք:

Ոչ ազգը իւր նուէրը իւր Մայր Աթոռոյն զլացողն է, և ոչ ալ իւր ազգը պառուած կամ պաշտպանած կարող է սեպուիլ նա, որ կաշխատի ազգը այդ նուէրէն հեռացնել: Մայր Աթո-

առջին տրուելու նուէրը ոչ հարկ է և ոչ բաժ, և ոչ ալ ծանր և աւերիչ գումար կարող է լինել: Ո՞չ ապաքէն ամէն Հայ քրիստոնեայ պարտաւորութիւն կը գայ պահել պահպանել իւր գիւղի կամ քաղաքի եկեղեցին, իւր ծուխի կամ թաղի քահանան, իւր հաւատքին ծէսն ու պաշտօնը: Ո՞վ կարող է ասել թէ այդ պարտաւորութիւնը չտարածուիր մինչև Մայր Աթոռն ու Մայր Եկեղեցին ու Հայր Պաշտօնեան:

Դարձեալ ի՞նչ կարող է լինել իւրաքանչիւր Հայ քրիստոնէին Մայր Աթոռոյն տալիք նուէրը: Ստոյգ որ գանձեր ու գումարներ չեն կարող լինել, այլ եթէ լուծանք և գանգեր ևս չլինին, — կամ նոր բառեր գործածել ուղեւորով — եթէ կոպէկներ և փառանք ևս չլինին, բաւական են նուիրական պարտաւորութիւն մը լրացնելու, և նուիրական արդիւնք մը ունենալու: Իսկ այսպիսի չնչին փողեր ոչ հայ ազգը կը կործանեն և ոչ հայ ազգայինները:

Դարձեալ, ո՞վ պիտի պահէ ու պահպանէ մեր Մայր Աթոռը: Արդեօք օտաճը թէ թշնամիք: Ո՞չ ապաքէն իւր զաւակները: — Որո՞ւն է Մայր Աթոռոյն սլայծառութեան պարծանքը: Արդեօք օտարի՞ն թէ թշնամի՞ն: Ո՞չ ապաքէն իւր զաւակներուն: — Որո՞ւն է Մայր Աթոռոյն բարգաւաճման օգուտը: Արդեօք օտարի՞ն թէ թշնամի՞ն: Ո՞չ ապաքէն իւր զաւակներուն: — Ի՞նչ ուրեմն լինա՞ս որ նուիրակութեանց նիւթական արդիւնքով Մայր Աթոռն բարգաւաճի, պայծառանայ և պահպանուի: Ով որ հարուստ հայր ունի, նա երջանիկ զաւակ կը սեպուի. ո՞վ որ գոյզն զոհողութեամբ մեծ արդիւնք պատրաստել գիտէ, նա իւելացի անձ կը սեպուի: Հայ ազգին իղձն տարբեր չէ կարող լինել, և տարբեր է չեմք կարող ասել, երբ կը տեսնեմք, որ թէև նուիրակներ չեն շրջիր, այլ գանձանակներ կը հաստատուին ի նպաստ Մայր Աթոռոյ:

Վերջապէս մարդկային սրտին փափուկ թելերը զննույնք կը վիկայեն, թէ մարդ աւելի զգայուն, աւելի սիրող և աւելի հետեւող է այն առարկային վրայ, որուն իրմէ բան մը կանցնի. և կը վիկայեն ևս որ այդ անցումին մէջ աւելի զօրաւոր է բարոյական և կամաւոր ներգործութեամբ անցած բան մը, քան թէ պարզապէս բնական գործողութեամբ անցած բան մը: Մեք աւելի կը սիրեմք այն ծառը՝ որուն համար աւելի աշխատանք քաշած

եմք, այն առարկան՝ որուն համար աւելի գին վճարած եմք, այն իբր՝ որուն համար աւելի զոհողութիւն արած եմք, այն անձը՝ որուն համար աւելի փոյթ ու ջանք ունեցած եմք: Այնպէս որ կարող եմք ասել, թէ բանի մը վրայ սէր զարթուցանելու և սէր շատցնելու միակ պայմանը, նոյն բանին վրայ ծախք կամ աշխատանք ունենալն է: Այն առարկան որուն համար ոչ ծախք եմք ունեցած և ոչ աշխատանք, մեզի համար բոլորովին անտարբեր է: Այդ սկզբունքի զօրութեամբ կարող եմք հաստատել, թէ Մայր Աթոռն ու Մայր Եկեղեցին, Հայրապետութիւնն ու ազգութիւնը, ազգային փառքն ու յառաջագիմութիւնը, բոլորովին անտարբեր բաներ կը մնան մեզի, եթէ անոնց համար ոչ կաթիլ մը քրտինք կը թափեմք և ոչ ստակ մը փող կուտամք: Այնպէս որ այն նիւթական նուէրը զոր ամեն Հայ քրիստոնեայ կուտայ իւր եկեղեցւոյն, փոխադարձաբար նորա սրբոյն մէջ, իւր Եկեղեցւոյն՝ և հետեւաբար իւր ազգին սէրը կը բորբոքէ: Եւ մեք եթէ կը բաղձամք որ ամեն Հայ եկեղեցւոյն և ազգասէր լինի, պէտք է որ զայն եկեղեցւոյ և ազգի համար նուէր մը տալու յորդորեմք. վասն զի տալէն յետոյ ինքն ինքնաբերաբար կսկսի եկեղեցւոյ և ազգի գործերուն վրայ մտադիր և համակիր աչքով նայիլ:

Նուիրակութեանց վրայ խօսքերնիս չվերջացուցած, հարկ կը սեպեմք յիշատակել, թէ նուիրակութիւնք հաւասարապէս օգտակար են թէ հեռաւոր և թէ մօտաւոր աշխարհաց, թէ բարեկարգ և թէ անկարգ վիճակաց, և թէ բազմահայ և թէ սակաւահայ տեղեաց համար: Այլ որովհետեւ բժիշկ աւելի հիւանդաց պէտք է քան ուղիոց, և օգնութիւն աւելի տկարաց պէտք է քան կարողաց, անոր համար յատուկ մտադրութեան արժանի են Պարսկաստանի և Հնդկաստանի և ձենաստանի կողմերը եղող Հայերը, մասնաւոր հոգատարութեան կարօտ են Ռումանիոյ և Բուլղարիոյ և Մակեդոնիոյ մէջ գտնուողները, առանձին հսկողութեան արժանի են Կիլիկիոյ և Աղթամարայ սահմանաց մէջ բնակողները, Մնացեալներն ալ, թէ Թուրքիոյ և թէ Ռուսիոյ Հայերը արժանի են Հայրապետական Գահուն մանրազննին գիտակցութեան և ասպարէզ են օգտաշատ նուիրակութեանց, վասն զի չկայ տեղ մը չկայ անկիւն մը ուստի գանգատանաց կամ բողոքոյ կամ հեծեծանաց ձայներ

չլսուին, և ում յատուկ մտադրութիւն դարձնել հարկ չլինի:

Այժմեան գործածուած միջոցները փորձառութեամբ կը տեսնեմք որ բաւական չեն լինիր. զօրաւոր միջոց մը նախնիքներէն աւանդուած և յաջողութեամբ գործածուած՝ մեզի պատրաստ է: Այդ միջոցը մեր պէտքերուն դարմանն է, մեր յարաբերութեանց ամրապնդուելուն միջնորդն է, մեր միութիւնը զօրացնելու պատճառն է. իսկ միութիւնը ոչ թէ բարութեանց աղբիւրն է միայն, այլ մանաւանդ թէ ինքն բարութիւնն է: Մեք կը բաղձամք այդ միջոցը նորոգուած տեսնել և յնժուութեամբ գոչել, « Իբրև զյ՛ գեղեցիկ են ոտք աւետարանչացն խաղաղութեան և աւետարանչացն բարութեան »:

ՄԱՂԱՔԻԱ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՕՐՄԱՆԵԱՆ

ԺԵՐՈՒԹԻՒՆ

(3. Մ. 19, 2.)

Ո՛վ ծերունի, ինչո՞ւ է գլուխդ ձիւնի պէս փայլում:—Որովհետեւ իւր փայլովը ցոյց է տալի թէ՛ վաղո՞ւց անց է կացել իմ գարունս: Իմ գլխիս վրայ եղած ձիւնի պէս սպիտակ մազն աւսում է թէ՛ այս աշխարհումս ամեն բան ունայն է:

Եւ ինչո՞ւ համար ես ման գալիս գլուխդ այդպէս շատ քաշ արած:—Քանի ու քանի ծանր բեռներից դադրած, ուժից ընկած, կցանկայի հանգստանալ. այժմ՝ ձեռնափայտիս վերայ ծռած, իմ գերեզմանիս տեղն եմ պտուում:

Մի՞թէ քո սրտիցը դուրս եկաւ ասլրելու, կեանք վայելելու սէրն ու ցանկութիւնը:—Կեանքի իսկական բաղդաւորութիւնը զմէք տեղը պտուեցի. այժմ՝ վերջացնում եմ ճանապարհս ու յոյսս դնում Աստուծոյ շնորհաց վերայ:

Աստուածային նախախնամութիւնն ամեն մի հասակի պարգեւել է իւր առանձին առաւելութիւններն, իւր առանձին օրախոսութիւններն ու ցաւերն, օրպէս զի երկրաւոր բաների ամեն